

Після прибуття у вересні 1947 року до канадського Вінніпегу у Іларіона починається новий період життя і творчості. Коли його було обрано Митрополитом УГКЦК на Надзвичайному Соборі, він виголосив своє перше слово, де зазначив, що Українська Церква має бути: автокефальною, соборно правною, національною, високо освітньою та частиною Єдиної Святої Православної Соборної Апостольської Східної Церкви.

Саме ці засади і викладені у книзі Іларіона «Українська церква», яка є популярним викладом багатомісячної ідеології та історико-національних характеристик Української православної церкви, її боротьбу за незалежність від московської, про поширення християнства в Київській Русі.

Про те, що це – праця усього життя, свідчать його постійні правки, зміни до тексту та внесення додаткової нової інформації.

Як свідчать приклади, переважна більшість ідей у цій праці переплітається із запитамі і завданнями сучасної педагогіки та можуть відкрити нові горизонти у популяризації духовної спадщини українського народу; вивченні та практичному застосуванню доробку Івана Огієнка пам'яті.

Ключові слова: постать, публіцист, богослов, переклад, церква, індивідуальний стиль, манера письма, національне відродження, дослідження.

Отримано: 15.10.2023 р.

УДК 811.161.2:821.161.2Б.Грінченко
DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.96-105

Людмила Марчук

ORCID 0000-0002-9022-2103,

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
завідувач кафедри журналістики,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

**СВІТОГЛЯДНО-МОВНА КОНЦЕПЦІЯ
БОРИСА ГРІНЧЕНКА В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ
(на матеріалі збірки «...Віддати зумієм себе Україні».
Листування Трохима Зінківського з Борисом Грінченком)**

Матеріалом для дослідження послужила епістолярна спадщина письменника. Основним джерелом стало листування Бориса Грінченка з Трохимом Зінківським, а також листування його дружини з визначними сучасниками, наприклад, І. Нечуєм-Левицьким тощо. Крім того використані зауваги і спогади А. Кримського, І. Франка та ін. про Б. Грінченка.

Ключові слова: художньо-документальна проза, епістолярій, авторський текст, літературно-мовна дискусія, художні переклади.

Постановка проблеми. Письменницький епістолярій є тим джерелом, дослідження якого відзеркалює світоглядно-мовну концепцію автора. «В україністиці такі студії презентують переважно XIX-XX ст., тобто час, коли вже функцією нова українська літературна мова. До того ж звертає увагу, що мовознавці основну увагу зосереджують на листуванні відомих постатей, переважно письменників-класиків (див. праці А. Сагаровського, К. Ленець, С. Богдан, Н. Журавльової, Е. Ветрової, С. Ганжа, З. Мацюк, М. Фенко, та

ін.), інтелігенції, еліти тогочасного українського суспільства, яка могла запропонувати лінгвістам «високоштильовий» продукт, до якого не потрапили багато одиниць різних рівнів мовної системи» [3, с.117]. Листування Бориса Грінченка є таким взірцем не лише висвітлення суспільного та культурного життя всієї нації, а й уживання найрізноманітніших мовних засобів, що віддзеркалили мовну особистість педагога, науковця, талановитого письменника.

Праця на освітній ниві відповідала поглядам Б. Грінченка. Треба працювати для народу, освічувати його соціально і національно, будити в ньому самосвідомість, писати книги для народу.

Ось як про це пише у 1888 році Б. Грінченко у листі до Т. Зіньківського: *«Стоючи біля діла, я добре бачу, як то погано нам без книжок для народного читання. Бо ми хоч і кричали про народ і інше, але дуже мало зробили в цьому напрямку в літературі. А тепер скрутно. Та ще й цензура нічого, опріче белетристики не пуска. Але усе ж таки читати дітям і народові треба, і я узяв собі за мету: приготувати серію книжок для дітей і народу. Поневолі доведеться обмежуватись на одній белетристиці, тож і увійдуть у мою серію: казки (народні і ненародні, прозові і віршовані), оповідання (свої і переробки), збірники пісень (народних і літер[них]) і інше. Для першого початку я приготував уже 4 казки народних (прозою), переказ народного оповідання про довгоязику жінку і власне оповіданнячко»* [1, с.85]¹.

Мета дослідження. З'ясувати світоглядну та мовну концепцію, характерні риси епістолярію Бориса Грінченка в листуванні із Трохимом Зіньківським.

Виклад основного матеріалу. Важливою заслугою Грінченка стало видання українською мовою творів світової літератури. У колі його перекладацьких зацікавлень були Шіллер і Гейне, Гете і Байрон, Гюго і Чавчавадзе. Наприкінці 900-х рр. виходять друком у перекладі письменника також твори Г. Гауптмана. О. Мірбо, В. Сарду, А.Шніцлера, Е. Амічіса та інших авторів.

Щодо своєї перекладацької діяльності Б. Грінченко радився з Т. Зіньківським у згаданому нами листуванні, де питав думку останнього щодо своїх перекладів. Цитуємо за згаданим виданням:

«Нічого путящого не роблю. Ніяк не допишу «Беатріче» (зоставсь один розділ), за котру я оце тільки узявсь уперше після того, як читав тобі її у Херсоні, та ще однієї довгої казки білим віршем і другої рихмованим. Сікавсь був перекладати з Гейне, та все ... виходить. На зразок ось:

2) *Aus meinen Tränen sprießen** (З моїх сліз зростуть (нім.))

З сліз моїх зростуть без ліку

Рясно квіти запаши,

І обернуться зітхання

В соловейкові пісні.

Покохай мене – й для тебе

Квіти будуть розцвітать,

І для тебе соловейки

Будуть край вікна співать!

3) *Vergifter sind meine Lieder... *** (Отрутні пісні мої (нім.))

¹ Тут і надалі цитуємо листи за виданням «...Віддати зумієм себе Україні»: Листування Трохима Зіньківського з Борисом Грінченком. Київ; Нью-Йорк: «Київська правда», 2004. 520 с. далі будемо вказувати лише рік написання листа і сторінку.

*Отрутні пісні мої, кажеш?
Чи будуть же інші пісні,
Коли у життя молоде
Влила ти отруту мені?
Отрутні пісні мої, кажеш?
Чи інші ж співатиму я,
Коли в мене в серці гадюки,
Ще й ти там, кохана моя?!¹*

Якщо ці вірші, на твоїй погляд, на що-небудь здатні (напиши, як думаєш), то братимусь ще, а то так обличу» (1889, с.132).

«Товариське листування Трохима Зіньківського й Бориса Грінченка, обопільно активне від 1885 р. по 1891 р. (у рецензованій книжці його корпус складає 106 епістол, більшість друкується вперше) і перерване тільки передчасною смертю Зіньківського, репрезентує тип спілкування щирих приятелів і однодумців. Воно було ангажоване передусім взаємним намаганням задовольнити вкрай складну в тогочасну добу потребу формування і зростання індивідуальності, здатної не бути соціальним аутсайдером у чужій, до того ж тоталітарній, державі, а також усвідомленням потреби спільно і скоординовано діяти задля відродження рідних їм культури, науки, всієї батьківщини» [4, с.72].

У річниці розвитку національної ідеї формуються погляди Б. Грінченка на українську мову. Він розумів, що за відсутності національної держави, чи бодай етнічної автономії на початку XIX ст., єдиним чинником спротиву культурно-політичній асиміляції українського народу стало створення єдиної для всієї України літературної мови, формування національної самосвідомості та національної літератури.

Дбайливе ставлення до мови, до її чистоти й точності висловлювання не раз було предметом обговорення в листах Зіньківського і Грінченка.

Лист від 25, VIII, 1888. Грінченко – Зіньківському.

«Уперед усього мова. Чи слова «скотина, хварати, перестали, проголодався, вбиватися (убиватись)» будуть словами українськими? Чи не треба «товарина, хворіти (нездужати), вголодався, побиватися»? А «перебив» буде по-укр[аїнськи]? (мову перебив).

«Грєбні»... А не «гребіні»?

«Випадком сим покористати». «Віпадок» чи «випáдок»? Мені здається, що по-укр[аїнськи] буде скоріш «вїпадок» (вїпасти), а що «випáдок» – форма польська...

«Життя скотини»... Не по-укр[аїнськи], здається мені. Коли вжити слово «скотина», то доведеться сказати: «скотиняче (або скотинине) життя», бо укр[аїнська] мова не любить цього genitivus 'a* (родовий відмінок (лат.)) опреділяючого» (с.92-93).

Полюбляв Б. Грінченко вводити у свої вірші народні елементи.

Лист від 9-17. XI. 1888. Грінченко – Зіньківському.

«Ти правду кажеш, що сьогочасні віршописці (а між їх і аз, многогрішний) мало звертають уваги на укр[аїнські] віршовані форми. Але щодо цього, то мушу сказати, що укр[аїнська] мова така здатна до вірша, що ніяка ві-

¹ Всього у листі подано 4 назви віршів Гейне та їх перекладів, нами подається лише два.

ришована форма, oprіче хіба деяких грецьких); і я думаю, що нам треба усі вішовані форми зробити своїми. Звісно, і свогочасного свого не треба забувати. Тільки треба зауважати, що укр[аїнська] пісня така багата на вішовані форми, що часом стріваючи у літературі які вірші, не думаєш, що форму взято з укр[аїнських] пісень, а воно так; ми ж скоріш будемо казати, що це чуже, ніж шукатимемо його між своїми.

Щодо мене особисто, то зверну увагу на ось які нар[одні] вішовні форми, котрі я незмінно, чи трохи одмінючи, вжив:

1. «Колись була виходила в садочок зеленій...»
(«Нові думи і пісні», 5).
2. «Люблю і кохаю! Сказати ж не сила...»
(«Нові пісні і думи», 7).
3. «Ой як мені сії суми...»
(«Нові п[існі] і думи», 61).
4. «Снігурка» («3 нар[одного] поля»).
5. «На чужині» («Пісні», 1).
6. «Бурлака» («Пісні», 7).
7. «Тільки раз всього і стріла...» («Пісні», 12).
8. «І молилася я, сподівалася я...» («Пісні», 15).
9. «Могила» («Пісні», 16).
10. «Зрада» («Пісні», 17).
11. «Ніч на озері» («Пісні», 20).
12. «Тільки ж не журися» («Під сіл[ьською] стр[іхою]», 6).
13. «Де воно?» («Під сіл[ьською] стр[іхою]», 8).
14. «Рибалка» («Під сіл[ьською] стр[іхою]», 22).
15. «Весна» («Під сіл[ьською] стр[іхою]», 26).
16. «Буває» («Пісні», 5).

Всі ці форми стріваються в нар[одних] піснях, я тільки деяким надав правильний ритм, а деякі (як №11) трохи одмінив (замість рихми мужеської узья жіночу). Звісно, єсть багато крацих нар[одних] віри[ових] форм, але я їм не маю їх занедбати і скористаюсь з їх, якщо тільки зможе писати далі» (с. 105).

Б. Грінченко оцінював діяльність українських культурних діячів за їхнім внеском у справу піднесення національної свідомості.

У полемічних «Листах з України Наддніпрянської» він писав про Шевченка, що тільки він був «з'явищем феноменальним, єдиним, може, на світі... у справі національного відродження свого рідного краю» [2].

Проте, як видно з листів до Т. Зіньківського, Б. Грінченко не відкидав заслуг попередників Великого Кобзаря. В одному з них він пише: «На мою думку, той час, як озвався з своїм словом Котляревський, був для нас рубіконом: не перейди ніхто цього рубікона, не озвись з новим українським словом, – загинула б наша література. Той, хто виконав цю історичну місію, зажив тим самим великої поваги і великої вдячності од усієї української літератури. І з цього погляду я становлю за Котляревським велику послугу в справі нашої літератури і не вагаючись по результативності діяльності становлю його поруч с Шевченком і думаю, що якби не було Котляревського, то не було б Шевченка, не було б на світі української нації зовсім» (с.19).

Учений високо цінував фольклоризм творчості С. Руданського, оскільки часто звертав увагу письменників на всебічне вивчення народного життя та його фольклорного надбання.

Не випадково митрополит Ларіон у студії «Дохристиянські вірування українського народу» [Ларіон] поставив його ім'я поруч з класиками української літератури, зробивши акцент на тому, що вони були «пилними етнографами, і тому їхні свідчення дуже цінні, як народне, стародавнє передання» [4, с.31]. Із фольклором Б. Грінченко пов'язав написання історичних праць, вважаючи їх складовою частиною історіографії.

Як учений-дослідник Б. Грінченко був знайомий з головними науковими школами етнографічних досліджень – міфологічною, міграційною, порівняльною, історичною. Розвідка «Пісня про Дорошенка й Сагайдачного» засвідчила його прихильність до порівняльно-історичного методу, який широко застосовували у своїх наукових студіях І. Франко та В. Гнатюк. Серед рукописних досліджень відомі «Література дум кобзарських. Матеріал до бібліографічного покажчика», «Куліш як фольклорист (Бібліографія)», «Бібліографія про вертеп та ін.», «Бібліографія про Кармелюка та ін.», «Бібліографія на історичні оповідання».

Наукова діяльність Б. Грінченка завжди відзначалася широтою інтересів і громадською спрямованістю. Учений дуже вимогливо ставився до своїх праць, глибоко вивчав бібліографію досліджуваної проблеми, принципово підходив до висвітлення обраної теми. Такі капітальні видання, як «Література українського фольклора» та «Словарь української мови», що стали базовими для подальших наукових пошуків, постали фундаментом українознавчої науки.

Б. Грінченко посів видатне місце як в історії української літературної мови, так і в історії мовознавства.

Письменник належав до найактивніших оборонців рівноправного статусу української мови, піддавав аргументованій критиці гнобительську національно-мовну політику російського царизму.

Він здійснив вагомий вклад у розвиток і збагачення української літературної мови шляхом власної мовної практики, зробивши внесок у розбудову не тільки художнього, але й наукового, публіцистичного, епістолярного стилів. Мова художніх творів, перекладів, листів письменника високо оцінювалася як найвидатнішими майстрами українського слова дореволюційного періоду (до 1917 року), а саме І. Франком, М. Коцюбинським, І. Нечуєм-Левицьким, В. Самійленком та ін., так і визначними дослідниками історії української літературної мови, зокрема І. Огієнком. Так, І. Нечуй-Левицький в листі до дружини Б. Грінченка Марії Загірньої після смерті останнього відзначив: «*Борис Дмитрович був чудовий стиліст і писав найчистішою й найкращою мовою у наш час*» [5, с.483].

Значну роль відіграли праці Б. Грінченка в у нормуванні української літературної мови в галузі фонетики, лексики, граматики, стилістики.

Б.Д. Грінченко став ініціатором першої серйозної полеміки про шляхи розвитку української літературної мови, започаткувавши її статтею «Галицькі вірші», опублікованою у газеті «Правда» за 1891 рік (№8, 9, 10) під псевдонімом Василь Чайченко, у якій проаналізував мову західноукраїнських поетів, в тім числі і Франка.

У полеміці взяли участь І. Франко, М. Школиченко, І. Кокорудз, А. Кримський, І. Верхратський, П. Д. Тимошенко.

Значення полеміки Ю. Шевельов окреслив так: «*Дискусія кінчилася одностайною згодою, що повинна існувати єдина загальноукраїнська літературна мова і що в основі її мають бути центральноукраїнські /Київщина-Полтавщина/ діалекти, на які спирається мова найплісвовіших письменників-класиків: Шевченка, Марка Вовчка та ін. Під час дискусії /як, зрештою, ніколи після неї/ ніхто не обстоював думки про літературну мову на галицьких під-*

валинах чи про дві рівнобіжні літературні мови, щось на зразок сербської та хорватської серед південних слов'ян» [8, с.27-28].

В умовах державно-територіального розчленування України питання про єдину літературну мову набрало політичного спрямування. Навіть за відсутності в останній третині XIX – на початку XX ст. об'єктивних умов для розповсюдження єдиної літературної мови, яка тоді формувалася, не зникала віра в об'єднувальну силу мови. Пізніше ця ідея вилилася у формулу І. Огієнка «Для одного народу – одна мова».

По-перше, Б. Грінченко вважав недоречними в українській літературній мові слова і вирази, вжиті в поезії В. Масляка, зокрема такі як *невісти, вестальки, крізь вас, зову* та ін.:

*До вас, невісти, до вас, Вестальки
Рідні святої огню,
Звертаюсь нині з покликом дружним,
Вас звуком серця зову:
О час, посестри, о час!..*

На думку Б. Грінченка, замість *вестальки* слід уживати *весталки*, замість *зову* – *кличу*; недоречно використовувати в літературній мові й слово *невіста* не в значенні «молода», оскільки це полонізм. Вислови типу *воскрезла крізь вас, я живу лиш крізь любови тої власть*, за словами Б. Грінченка, неможливі в українській літературній мові, як неможливі були б вислови: *я живу крізь самий хліб* або: *хата згоріла крізь підпал*. Можна лише сказати: *місяць світить крізь вікно; крізь яри, крізь бір і т.д.* Виступив Б. Грінченко й проти вислову – *Вестальки рідні святої огню*.

По-друге, Б. Грінченко зробив слушні зауваження і щодо неправильних наголосів у мові галицьких поетів, навівши приклади з поезій того ж В. Масляка / *рідній!*.

Крім того, Б. Грінченко відзначив ряд недоречностей, зайвих запозичень: з польської – *фаленька, фаля /хвиля/, огонь, земські втіхи тручати, спочати, полокати, коруна, вляти /влийти/, стрільба /рушиниця/, жовняр, звизати та ін., дотикає ногою землі, звизати та ін.*

Б. Грінченко наводить випадок кумедного використання запозичень:

*Ломить горе нас всіляке,
Не мале –
Коле терня ріжнораке,
От пусте! /В. Масляк/.*

Відзначає мовознавець і русизми та церковнослов'янізми в мові галицьких поетів: *луч* – промінь, *луна* – місяць, *бездна* – безодня, *всьо* – все, *вмоляю* – благаю, *сніжними, хрусталь* тощо. Називає Б. Грінченко й ряд діалектизмів, ужитих у мові галицьких поетів: *веремя, дійствó, свѣтич, ручай, їдло, сіяво, людствó, окінце, оден* та ін.

У листуванні з Т. Зіньківським 1891 року натрапляємо на замітки про журнал «Зоря», де відбувалася полеміка.

«Бо чи то ж можна собі думати, щоб «Зоря», літературне письмо, завжди було /до сього року/ в руках літературних йолопів, хоч так, може, й поважних людей. Я дуже радію, що тепер вона попала до рук людині, як бачця, літературно-освіченій і з таким-сяким смаком» (8/20 січня 1891р., с. 202).

Зіньківський, підтримуючи Грінченка, критикує В. Самійленка, мову його поезій. Проте не загострює питання – чи галичанин він, чи ні. Критика стосується лише талановитості написаного В. Самійленком.

Лист Зіньківського Грінченкові від 26.2.1891.

«...Бо се нестерпуча річ – ставляти на п'єдестал таке вбожество мислі, і барви поетичної, таку ходульну, кострюбату, вишукану й мертвецьки бліду мову, шатковану, по-просту, капусту» (с. 203).

Нове слово, на думку Б. Грінченка, повинно бути утворене:

- 1) на базі власне українських, а не запозичених коренів;
- 2) у дусі нашої мови (тобто за наявними словотвірними моделями).

Тому науковець вважав невдалими неологізмами *оскалина* (гримаса), *подолля* (шлейф), *приймими* (манери), *розхиття* (насолада), *дратівля* (муки) та ін.

При визначенні доцільності літературного вжитку неологізмів Б. Грінченко керувався такими критеріями: необхідність слова; зв'язок із новим поняттям, утворення на базі незапозичених коренів, відповідність деривації загальнонаціональним особливостям мови, зрозумілість значення без спеціальних глумачень.

Проблема критеріїв нормативності української літературної мови в дискусії 1891-1892 років була актуальною для 90-х років – періоду інтенсивного розвитку й публічного обговорення різних аспектів літературної мови українців.

Як засвідчує спадщина Б. Грінченка, він виявляв різнобічний інтерес до проблем української мови кінця XIX – початку XX століття. Національно-мовні позиції складала вагомий компонент світогляду Б. Грінченка та його сучасників.

У листах знаходимо приклади клопіткої праці над мовою.

Ось приклад одного із листів:

Грінченко, 17.11.1888.

«I. «Драбина»

а) «Поміха» – росіянизм, по нашому буде: «перешкода» чи що. «Уперсь ногами»... Чи можна так? – «Драбину ставить...» – чи не краще «становить»? – «Йй не оглядівся...» – не росіянизм?...

III. «Догадливі наймички»

а) «Лиш» вживається у тебе усюди. Протестую проти вживання його в тому значенню, як російське «лишь» (тільки), і вважаю це росіянизмом, що дуже у нас розповсюдився тим, що маємо ми своє лиш (лишень) – слово однакове з російським на погляд. Фраза: «А ну лиш (лишень) дай його сюди» – буде, як на мене, українська, а «лиш півень кукурікне» – російська.

Знову протестую і проти вживання скороченнів: на мій погляд, у гарній літературній мові їх мусить бути дуже мало і тільки в місцях, котрі цього вимагають» (с.113).

У листі від 29.1.1889.

«Обух» – не «топорище» – і в Шевченка так; мені, принаймні, здається. Що «топорище» вживається, то ось: «Як утопає, сокиру даває, а як порятувать, то і топорища жалує» (Номис, «Приказки», 47). У того ж Номиса ще й «топорисько». «Позагублявши сокири, добре і топорисько» (191). Може єсть і інакше слово, але я іншого не знаю – будь ласків, покопайсь у голові, чи не знайдеш (бо в тебе, здається, голова повна тієї штуки). Треба зауважити, що в народній мові галичан вживається слово «топёр», мабуть, він і у нас вживався давно, та тепер зникнув, а зосталося саме «топорище» (с.134).

Як бачимо, творчості передує важка праця: дослідження походження слів, перевірка їх за словником тощо.

А ось враження Б. Грінченка щодо мови.

«Ох, мова! ... Мова! ... ми пишемо незмірно поганішою мовою, ніж писали наші батьки. Якщо далі так протягнеться, мусимо дійти до мови д. Котляревського в деяких частинах «Енеїди»... Я оце думав, що мусимо усі ми заходитися щиро та пройти повного курсу рідної мови. Так спершу здається, що немов і знаєш щось, а як роздивишся, то побачиш, що робиш тільки одно – москалізм до москалізму плетеш. Я колись вважав себе за знавця мови, бо багато працював коло українського словаря (закинув, як дочувсь, що в Києві складається) і вчився мови од народу, а тепер... Ні! Треба вчитися! Боже! Коли ж ми вивчимось!» (Лист від 18.3.1889, с.147).

Грінченка працював не лише над удосконаленням української мови, але й прагнув об'єднання усіх українців. Розвиток української літературної мови в II-й половині XIX ст. – на поч. XX пов'язаний із багатоаспектною мовотворчістю Бориса Грінченка, що еволюціонувала, набувала поліфункційного вияву. Як свідчить його епістолярій: рецензії, листи, записні книжки – національно-мовні позиції складали вагомий компонент Грінченка як мовної особистості.

Висновки. Світоглядно-мовна концепція Б. Грінченка визначається у значній творчій спадщині, яка охоплює такі проблеми: визначна роль мови у розвитку національної культури та в самовизначенні народу; формування суспільної думки проти обмежень, заборон української мови царизмом; вироблення теоретичних засад щодо джерел збагачення та шляхів розвитку української літературної мови; ставлення до правописної практики; унормування української літературної мови; творче спілкування з іншими письменниками.

Б. Грінченко разом з М. Коцюбинським, Л. Українкою, М. Чернявським, М. Вороним виробляв новий підхід до української мови. Грінченко брав участь у двох полеміках – 1891-1892 рр. та 1903 р.

Грінченко відстоював єдину українську літературну мову для усієї України. Обшири української мови зростали завдяки перекладацькій діяльності. Б. Грінченко, відстоюючи в умовах прямої заборони українських перекладів та антиукраїнських настроїв у тогочасному суспільстві, теоретично і практично своїми перекладами розширював тематичні і стильові межі української літературної мови.

У листах Б. Грінченка відображено типові для українського епістолярію структурно-семантичні ознаки, які творчо перероблені в конкретних текстах. Кожен лист можна розглядати як окремий завершений акт комунікації.

Ключовим образом-символом у листуванні Бориса Грінченка і Трохима Зіньківського стала Україна.

Листування Бориса Грінченка – яскравий взірець того, якою одержимою має бути людина, яка поклала цеглинку в підмурівок незалежної нової держави України.

Список використаних джерел і літератури:

1. «...Віддати зумієм себе Україні»: *Листування Трохима Зіньківського з Борисом Грінченком*. Київ; Нью-Йорк: Київська правда, 2004. 520 с.
2. Грінченко Б. – Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. Київ, 1994. 189 с.
3. Денисюк В. Приватний епістолярій XVIII ст.: комунікативно-прагматичний статус фразеологізмів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2017. Вип. 44. С. 116-120.

4. Лларіон (Огієнко І.; митрополит). Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія. Київ: Обереги, 1992. 424 с.
5. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів: У 10 т. Київ: Наукова думка, 1968. Т.10.
6. Погребенник В. Епістолярний діалог Трохима Зінківського і Бориса Грінченка. *Слово і час*, 2006. № 7. С. 72-74. Рец. на кн.: «...Віддати себе Україні»: Листування Трохима Зінківського з Борисом Грінченком / упор. С.С. Кіраль. Київ; Нью-Йорк, 2004. 520 с.
7. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття /1900-1941/. Стан і статус. *Сучасність*, 1987. С. 27-28.

References:

1. «...Viddaty zumiiem sebe Ukraini» (2004): Lystuvannia Trokhyma Zinkivskoho z Borysom Hrinchenkom [*...We are able to give ourselves to Ukraine»: Trokhym Zinkivskoho's correspondence with Boris Grinchenko*]. Kyiv; Niu-York: «Kyivska pravda». [in Ukr.].
2. Hrinchenko B. – Drahomanov M. (1994). Dialohy pro ukrainsku natsionalnu spravu [*Grinchenko B. – Drahomanov M. Dialogues about the Ukrainian national cause*]. Kyiv [in Ukr.].
3. Denysiuk, V. (2017). Pryvatnyi epistoliarrii XVIII st.: komunikatyvno-prahmatychnyi status frazeolohizmiv [Private epistolary of the 18th century: communicative and pragmatic status of phraseological units]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Filolohichni nauky [Scientific works of Kamianets-Podilskiy National University named after Ivan Ohienko. Philological sciences]*. Kamianets-Podilskii Vyp. 44. [in Ukr.].
4. Ilarion (Ohiienko I.; mytropolyt). (1992). Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu: istorychno-relihiina monohrafiia [*Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people: historical and religious monograph*]. Kyiv: Oberehy. [in Ukr.].
5. Nechui-Levytskyi, I.S. (1968). Zibrannia tvoriv [Collection of works]: v 10 t. Kyiv: Naukova dumka. T. 10. [in Ukr.].
6. Pohrebennyk, V. (2006). Epistoliarmyi dialoh Trokhyma Zinkivskoho i Borysa Hrinchenka [*Epistolary dialogue of Trokhym Zinkivskiy and Borys Grinchenko*]. Slovo i chas [*Word and time*]. №7. S. 72-74. (Ret. na kn.: «...Viddaty sebe Ukraini»: Lystuvannia Trokhyma Zinkivskoho z Borysom Hrinchenkom [*...We are able to give ourselves to Ukraine»: Trokhym Zinkivskoho's correspondence with Boris Grinchenko*]; upor. S.S. Kiral. Kyiv; Niu-York, 2004. 520 s. [in Ukr.].
7. Shevelov Yu. Ukrainska mova v pershii polovyni dvadtsiatoho stolittia /1900-1941/. Stan i status [The Ukrainian language in the first half of the twentieth century /1900-1941/. Condition and status]. *Suchasnist [Modernity]*. S. 27-28. [in Ukr.].

Liudmyla Marchuk

THE WORDLVIEW AND LANGUAGE CONCEPT OF BORIS HRYNCHENKO IN THE EPISTOLARY HERITAGE (on the material of the collection «...We will be able to give ourselves to Ukraine». Correspondence of Trokhym Zinkivskiy with Borys Grinchenko)

The peculiarity of the epistolary heritage is revealed in the variety of genre forms of the letter, in the depth of philosophical searches, in the inexhaustibility and sincerity of feelings, in linguistic stylistic experiments and careful attitude to epistolary canons.

Letters, as is known, form the basis of epistolary texts. Among other types of texts, they are distinguished by a clear orientation to a specific type of addressee and

provision of correspondence communication. The construction of such texts depends on many factors: the presence of a textual tradition, the situation of hypothetical perception of the text, the addressee, forms of implementation and distribution of the text, and other subjective conditions of epistolary communication.

B. Grinchenko's worldview and language concept is defined in a significant creative heritage, which covers the following issues: the significant role of language in the development of national culture and in the self-determination of the people; the formation of public opinion against the restrictions and prohibitions of the Ukrainian language by tsarism; development of theoretical foundations regarding the sources of enrichment and ways of development of the Ukrainian literary language; attitude to spelling practice; standardization of the Ukrainian literary language; creative communication with other writers.

In the letters of B. Hrinchenko, structural and semantic features typical for Ukrainian epistolary are reflected, which are creatively reworked in specific texts. Each letter can be considered as a separate completed act of communication.

Ukraine became the key image-symbol in the correspondence between Borys Grinchenko and Trokhym Zinkivskyi. Ukraine, the Ukrainian language, Ukrainian writers are the key points in B. Grinchenko's correspondence, as they coincide with the life position of the author of the letters. Borys Hrinchenko's correspondence is a vivid example of how obsessed a person must be, who laid a brick in the foundations of the independent new state of Ukraine.

Key words: artistic and documentary prose, epistolary, author's text, literary and linguistic discussion, artistic translations.

Отримано: 14.10.2023 р.

УДК 811.161.2'38

DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.105-114

Ірина Насмінчук

ORCID 0000-0003-3623-387X,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови,

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ СИНОНІМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЇ СТРАХУ В ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС

У статті на основі опрацювання мови прозових творів Марії Матіос виділено синонімічні ряди на позначення емоції страху. Досліджено лексичну та фразеологічну синоніміку, внаслідок чого з'ясовано семантичні особливості ідеографічних синонімів. У роботі обґрунтовано, що синонімія є однією з визначальних ознак мовної манери Марії Матіос.

Ключові слова: синонімічний ряд, ідеографічні синоніми, проза, Марія Матіос, лексика, фразеологія, емоція страху.

Постановка проблеми. Вітчизняна гуманітарна наука значну увагу приділяє дослідженню емоцій в когнітивній площині, що сприяє появі нового погляду на взаємодію мови і психіки. «Мова, – наголошував Іван Огієнко, – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, певній традиції. В такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я» [17, с.240]. На осмислення психо-емоційних станів, реакцій, стосунків націлена сучасна українська література,